

Mýtus, realita a transformace

Mýtus není protikladem reality, je spíše alfou a omegou naší zkušenosti, samozřejmě obývaným univerzem

JIŘÍ KABELE*

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha

Myth, Reality and Transformation

Myth is not the antithesis of reality, but rather the alpha and omega of our experience, and a natural part of our world

Abstract: The new constructivist conception of myth is introduced as a reinterpretation of structuralistic (Propp, Lévi-Strauss, Greimas) and hermeneutic (Ricoeur) theories. Myth is conceived as a universal method of coping with transition. It facilitates the dismantling of the old human order and the construction of a new one. The vision of a new human order built through opposition to the old one and realizable after a series of trials is the main part of the myth. But myth is not only the antithesis of reality. Its representation of a self-evidently inhabited universe ensures that those who necessarily share relatively fixed visions of human order do not lose hope. It enables people, during extraordinary periods of transition, to negotiate and build a new formal shell of rules and basic institutions for everyday life. The constructivist conception of myth is illustrated by the economic myths of *The Return to Europe*, *The Tightening of Belts*, *The Temptations of the Third Way* and *The Successful Self-made Man*.

Sociologický časopis, 1994, Vol. 30 (No. 1: 21-34)

Sociální dění je svou podstatou neurčité. Je trvalým zdrojem větších nebo menších krizí a zvratů. Lidský svět získává teprve úsilím jednotlivců a institucí figuru i smysl. Sociální dění je tak uváděno a vsazováno do řádu, který má dva na sebe nepřevoditelné rozměry: jeden je zakotven v pravidelnostech souvislostí anebo pravidlech, druhý v pravděpodobnosti a situační zaměřenosti, která odpovídá dějům zformátovaným do příběhů. První rozměr staví na předvídatelnosti, druhý řeší delikátní problém nepředvídatelnosti a jedinečnosti. V prvním případě můžeme o řádu hovořit jako o dynamickém režimu, v němž jedinečnost je srozumitelná buď jako uplatnění souvislostí a pravidel hry (mohou zde existovat pravidla hry pro změnu pravidel) anebo jejich porušení. V druhém případě budeme hovořit o příběhové nice, která propojuje a zapojuje životopisná vyprávění, biografie, historie i mýty do rámce všezahrnujícího konstitutivního příběhu rodiny, obce, společnosti (lidstva) a odkazuje k jejich společnému prostředí, ke světu. Dualita sociálního řádu odpovídá tomu, že dění je neustále in statu nascendi a tedy bytostně neurčité.

Svět jako produkt řádu

Sociální mikrosvěty i makrosvěty, které si lidé vytvářejí, aby je chránily před syrovostí impulsů sociálního dění, jsou dvoudimenzionálním ztělesněním obou podob řádu. Nejen sociologie má dvě paradigmaty, analytické a narativní, jak je pojmenovává Alan (v tomto

*) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: PhDr. Jiří Kabele, katedra sociologie fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Celetná 20, 116 36 Praha 1.

čísle), ale i způsob nazírání všech lidí na svět je podobně duální. Jako světlo je současně a rozporně korpuskulí i vlněním, tak i každý sociální jev vsazený do řádu je souvislostí příběhovou i institucionální. Svět takto konstruovaný je neustále obnovován jako homogenní sociální časoprostor, který je v podstatě narativním, argumentativním a metaforickým přetvořením nespojitosti ve spojitost a nesourodosti v sourodost. Je vyrovnáním se s principiální neurčitostí a neodvratnou konečností jednotlivých položek sociálního dění. Příliš stabilizovaná společnost trpí nedostatkem příběhů. Nouze společnosti, která prodělává dramatický přerod, naopak spočívá v rozvráceném režimu.

Přerod jako uskutečnění nemožného

Přerod je dramatem, v němž starý řád musí být odvrhnut a demontován, při vytváření nového řádu, který je ale na počátku jen nadějným a ideálním pomyslem. V mezidobí mimořádná, v přerodové anomii, se lidé, skupiny i celé společnosti ocitají na pokraji propasti zvané chaos, kam se dění zdánlivě neodvratně hroutí. Nedopadne to tak zpravidla proto, že lidé navzdory všem překážkám nakonec uskuteční nemožné a uvedou svůj svět znovu do řádu. Záhadu tohoto „zázraku“ jsem se pokusil částečně rozluštit již v několika pracích [Kabele 1989, 1992, 1993a, 1993b, 1993c]. Rozvinutou verzi „řešení“ bude obsahovat chystaná kniha *Přerody*. Hlavní metoda zvládání krizí dotýkajících se základů řádu je překvapivě jednoduchá. Tak jednoduchá a samozřejmá, že je neuvěřitelná. Je jí mýtus, jehož strukturu už Propp [1969] a po něm dále Greimas [1966] a Lévi-Strauss [1950] bezděčně popsali - nešlo jim o to - jako proměnu neřádu v řád skrze sled zkoušek.

Strukturalistické a hermeneutické pojetí mýtu

Pojetí mýtu

Existuje mnoho představ a textů označovaných jako mýty, které z našeho hlediska mýty nejsou, a naopak existují texty a literární útvary s jinými názvy (čarodějné pohádky, dějiny spásy, nejrůznější eschatologie a teleologické teorie vývoje), které naopak v našem pojetí mýty jsou. Pro naše pojetí je důležitý obsah. Dotýkají se zrodu, přerodu i zániku a podílí se na nich transcendentní činitelé. Dále pak je pro ně typická, mají-li se stát obývaným univerzem pro jednotlivce a sociální útvary, speciální forma uctívání a tradovanosti spočívající v jejich těsném sepětí s rituály, které je v prožitku trvale zpřítomňují.

Strukturalistický výklad mýtu

Existují dvě vlivné školy výkladu mýtů: strukturalistická a hermeneutická. Naše pojetí se opírá o jejich výsledky a představuje jejich přehodnocení z konstruktivistické perspektivy. Strukturalismus řešil dva problémy: jednak se pokoušel vytvořit teorii mýtu jako soubor „gramatických“ pravidel, která jsou všemi mýty respektována (zde průlom provedl svou teorii čarodějné pohádky Propp [1969]), a jednak představit mytické myšlení jako svého druhu myto-logiku, předlogický způsob myšlení [Lévi-Strauss 1962].

Proppova a Greimasova strukturální sémantika

Proppovou zásluhou je odhalení stálých prvků (invariantů), jejichž vzájemný vztah vytváří univerzální gramatiku pohádek. Těmito invariantami jsou funkce, vyjadřující dynamickou úlohu účinkujících postav v pohádce, předpovědi, zákazů atd. Celkem jich objevil 31. Greimas [1966] pak rozšířil pod vlivem Lévi-Strausse Proppovu analýzu na všechny mýty. Přitom se mu podařilo redukovat počet funkcí na 20 a pak je ještě spojil

do dvojic, které tvoří logickou inverzi. Z našeho hlediska je podstatné, že mýtus nabízí univerzální příběhové role určené ke zvládnání neřádu. Greimas rozeznával nakonec jen tři takové dvojice rolí, tzv. aktanty: subjekt vs. objekt přání (konflikt zájmů a střet nároků), adresující vs. adresát komunikace (vyjednávání), pomocník hrdiny vs. rival-oponent. Střety a zápletky jednajících popsateľné v termínech předurčených vztahů uvedených aktantů mají podobu zkoušek a dílčích krizí. Skládají se do mytického příběhu a přitom zároveň nespojitě posouvají situaci malými skoky vpřed i vzad. Přemost'ují tak zhroucený sociální časoprostor, proluku tvořenou mimořádným, výjimečným stavem kolapsu. Nastolují postupně nový řád. Greimas tak zároveň také objevil generální příběhovou linii mýtu. Jeho děj se začíná narušením stabilní situace moci, takto vzniklá nerovnováha musí být silou opačnou vrácena zpět do stavu stability. Ten je podobný předchozímu, ale nikdy není stejný. V Greimasově podání počáteční část mýtu začíná negativní sérií funkcí (nahromadění neštěstí a odcizení, narušení dohovoru). Obrat nastává sledem zkoušek, které jsou založeny na uzavřené dohodě a pak nastupuje pozitivní série funkcí (neštěstí je odvráceno a hrdina je odměněn).

Lévi-Straussova myto-logika

Lévi-Strauss se pokusil porozumět mýtům jako symbolickým konstrukcím, které jsou v pozadí jejich prvního narativního plánu a které vyjadřují abstraktní vztahy světa. Analýzou více než 800 mýtů dospěl k představě, že mezi mýty je možné postulovat vztahy podobnosti a inverze, takže je možné chápat jejich vztahy jako vztah „genetické transformace“: jedny mýty vznikají obměnou druhých. Dohromady fixují svými sémantickými opozicemi kód, který dovoluje vykládat protiklady světa jako příroda a kultura, život a smrt, muž - žena, obyčejný - neobyčejný život atd.). Ricoeur [1971] vyzdvihl tyto základní rysy jeho myto-logiky: „Za prvé, sounáležitost mýtu jakožto vyprávění a sémiologických struktur; dále formální charakter systému protikladů a kombinací, který platí pro celou sémiologickou doménu; a konečně - a možná především - naprosto neuvědomělé fungování pravidel, která zajišťují logický charakter systému. Zdůrazníme-li tento poslední bod, pak je třeba říci, že mýtus lidé nemluví, nýbrž jej daleko spíše jakožto mluvčí obývají, a že moc, kterou nad ním mají, je pouze zdánlivá moc každého mluvčího nad tím, jaké působky smyslu sémiologické systémy vyvolávají.“

Porovnání dvou mýtů

Sperber [1985] ilustroval Lévi-Straussovu metodu na příkladu jeho objevné analýzy dvou ze čtyř Wannebago mýtů (původně je publikoval americký antropolog P. Radim), uveřejněné v práci „Čtyři Wannebago mýty: strukturální nárys“ [Lévi-Strauss 1960]. Tato práce měla zřejmě klíčový význam pro rozvinutí jeho myto-logiky. My zde ocitujeme Sperberovy souhrny, protože se stanou východiskem našeho vlastního pojetí mýtu.

Stručný obsah čtvrtého mýtu: „Sirotek, výborný lovec jako jeho otec, žil s babičkou na konci vesnice. Dcera náčelníka ho uviděla a zamilovala se do něho: ‚kéž by si ji předcházel, promluvil na ni a zasnoubil by se s ní‘. Tohle všechno si vroucně přála a na to neustále myslela. Mladík byl stále ještě poněkud nedospělý a nikdy na ni nepromluvil. Sama se neodvážila začít hovor a po dlouhém čase nešťastného toužení onemocněla a umřela. Povrch jejího hrobu byl pokryt popelem, takže nic nemohlo do něho prosáknout.“

Po smutku se náčelník rozhodl odstěhovat s vesničany na místo několik dní cesty vzdálené. Sirotek ale nechtěl jít, protože se bál, že zde nebude tak dobrý lov. Se svolením náčelníka zůstal se svou babičkou ve vesnici, aby pečovali o hrob náčelníkovy dcery.

Předtím než opustil kmen vesnici, náčelník pokryl podlahu své chatrče popelem, aby zůstala teplá.

Sirotek, který ,neuměl ještě rychle zpracovávat zvířata', lovil v blízkosti, ale vyhýbal se staré vesnici. Jednoho večera pronásledoval zraněnou zvěř dál než obvykle. Když se pozdě večer vracel a míjel vesnici, všiml si světla ve starém náčelníkově domě. Uvnitř uviděl ducha náčelníkovy dcery. Řekla mu, co způsobilo, že zemřela. Dodala: ,Kvůli tvému chování jsem mrtvá, ale můj duch ještě neodešel do těch míst, kam duchové směřují. Zapřísahám tě, snaž se mi pomoci.' Aby jí vrátil život, řekla mu, musel by podstoupit zkoušku: musel by strávit čtyři noci v náčelníkově domě. Každou noc se musí pokusit zdolat spánek tím, že bude vyprávět příběh před velikým ohněm. Až se bude cítit příliš ospalý a lehne si a bude se mu zdát jako by se něco hemžilo na jeho těle, ale nebude to hmyz. Za žádných okolností se nesmí začít škrábat.' Ačkoliv každou noc to bylo těžší a těžší, sirotek ve zkoušce uspěl. Duch, který ho mučil, ho nechal jít a jemu se podařilo vzkřísit dívku, uvést ji do domu a oženit se s ní.

Když vesničané uslyšeli tuto zprávu, vrátili se. Mladá manželka brzy porodila syna. ,Když syn povyrosl a už mohl vypustit opravdový šíp, manžel promluvil k ženě a řekl: Ačkoliv nejsem ještě starý, byl jsem na světě tak dlouho, jak jsem mohl ... Neumřu tak, jako ty jsi umřela; půjdu jednoduše domů, jen tak.' Rozhodla se jít s ním a oba se stali vlky a žili pod zemí. Někdy přicházejí zpět na zem, aby posvětili Indiány, když se postí.“

Stručný obsah druhého mýtu: „Náčelníkův syn trávil čas postem, aby ,získal moc od těch bytostí, které byly zvány svaté ... Po nějakém čase se vytvořil pevný svazek mezi ním a přítelem, kterého oddaně miloval.' Jednoho dne řekli náčelníkovu synu, že se bude konat válečná porada, ale měl zakázáno to komukoliv říci. Ale on to přesto řekl svému příteli a oba se připojili k bojovníkům. Oba bojovali s velkou odvahou a byli po návratu oslavováni vesničany jako hrdinové. Stali se velkými bojovníky, oženili se a začali žít ve svých vlastních chatrčích stranou vesnice. Kdykoliv přišli do vesnice ,vzorně se o ně starali pro jejich hrdinství ve válce. Vesnice jim oběma vděčila za mnoho a byli za to ctěni a respektováni.“

Jednoho dne vyšli z vesnice, aby se připravili na dalekou výpravu ve službách vesničanů. Byli přepadeni a po tuhém boji zabiti. Jejich duchové se vrátili do vesnice, jenom aby si ale uvědomili ke svému velikému zármutku, že jsou neviditelní. Předtím než se vydali do země duchů, navštívili ještě čtyřnoční bdění na jejich oslavu. Přítel náčelníka byl tak dojat smutkem vesničanů, že trval na tom, aby našli cestu zpátky. Náčelníkův syn řekl, že je to možné, jestliže během návratu uspějí ve zkoušce.

Jeli až dojeli do první vesnice duchů. Byli mimořádně dobře přijati krásnými muži a ženami. Tanec trval celou noc. Ale náčelníkův syn varoval přítele: Nikdy se nedej zlákat k tanci s nimi. Když to zkusíš, nedosáhneš svého cíle. Zkouška byla opakována po čtyři noci a každá noc byla obtížnější. A pak se čtyřnoční tancování opakovalo ještě v dalších třech vesnicích a pokaždé bylo těžší nepřipojit se k tanečníkům. Ale oni uspěli a nakonec mohli dojet do domu Stvořitele. Ten jim dal na vybranou, kde chtějí opět žít. Vybrali si svou vlastní vesnici a znovu se narodili, každý ve své vlastní rodině.

,A potom, v průběhu času, se potkali a poznali se, ačkoliv byli novorozeňata a ačkoliv je ještě museli nosit druží. ... Radovali se z tohoto setkání a když vyrostli, opakovali to, co udělali v předchozím životě.““

Lévi-Straussův komentář

V případě prvního mýtu je hlavní hrdina sirotek a zachraňuje dceru náčelníka, která je na opačném konci sociální škály. Dívka je paralyzována, když má vyjádřit své city, hoch je zázračný lovec atd. Mýtus nás důsledně konfrontuje s polárním systémem. „Syžet spočívá v tom, že přivádí tuto nerovnováhu do svého logického extrému, dívka umírá přirozenou smrtí a mladík zůstává sám, tj. také umírá, ale sociálně ... Jejich pozice jsou invertovány, dívka je dole (v hrobu), mladík nahoře (ve své chatrči).“ Podobná opozita se opakuje v druhém mýtu, přitom se dají navíc zjistit, ačkoliv na první pohled oba mýty nemají nic společného, překvapivě symetrie. Tyto vztahy symetrie a inverze vyjádřil Sperber [1985] v následující tabulce:

4. mýtus	2. mýtus
Náčelníkova dcera	Náčelníkův syn
Zamiluje se	Spřátelí se
Je zticha, když by měla promluvit	Promlouvá, když by měl mlčet
Proto trpí a zemře	Proto bojují a zabíjejí
Vesničané opouštějí hrdinu,	Hrdinové opouštějí vesničany a
žijí někde daleko	žijí někde dál
Jednou se hrdina víc vzdálí,	Jednou hrdinové musejí jít dál
aby zabil svou kořist	než obvykle a jsou zabiti
Hrdina procházejí vesnicí	Hrdinové se vrací do vesnice
spatří ducha hrdinky	jako neviditelní duchové
Aby hrdinka obživila, hrdina musí	Aby se mohli vrátit do života, musí pod-
podstoupit po čtyři noci zkoušku	stoupit čtyřikrát čtyřnoční zkoušku
Zkouška spočívá v pokušení zbavit se	Zkouška spočívá v odolávání pokušení
agresivního ducha, který má	připojit se k duchům, kteří jsou
odpudivou ne-lidskou podobu	nádherní a podobní lidem
Hrdina uspěje, hrdinka obživne	Hrdinové uspějí a vrátí se do vesnice
a vesničané se vrátí	
Hrdinovi se narodí dítě	Hrdinové se znovu narodí
Navzdory obživnutí hrdinové	Díky tomuto obživnutí hrdinové
nemohou žít. Stávají se duchy-vlky,	mohou žít svůj život znovu
ochránci těch, kteří se postí	(a mohou se postit)

Konstruktivistická reinterpretace obsahu obou mýtů

Nás tu ovšem mnohem více bude zajímat obsah mýtu, který můžeme rekonstruovat takto: zvrát do neštěstí (světská ztráta) → transcendentní zkouška → zvrát do štěstí (transcendentní zisk). Celý tento přerod je rámován vztahem hlavního poškozeného a hlavního hrdiny, který mediuje proměnu prokázáním svého vztahu k oběti. Zvrát do neštěstí je ukázán jako vstup do mimořádné, mohli bychom říci vykojené, situace. Po úspěšném zvládnutí zkoušky se situace normalizuje, ale nevrací se do původního stavu. Náš popis možná vystihuje trochu záhadnou Lévi-Straussovou základní intuici, kterou vyjádřil ve své kanonické formuli:

$$F_x(a): F_y(b) = F_x(b): F_{a-1}(y)$$

Lévi-Strauss tuto formuli vysvětluje jenom v jednom krátkém paragrafu, nikdy ji podrobně neaplikoval na žádný mýtus. Nicméně tato formule vyjadřuje toto: a související s negativní funkcí x , je pomoheno b , který souvisí s pozitivní funkcí y , tím, že b je

schopen přijmout i negativní funkci a ; způsobuje to anulování prvotního negativního stavu, nikoli však návrat (proto F_{a-1}) do dřívějšího stavu.

Ricouerův metaforický model mýtu

Ricoeur [1971] nabízí metaforický model mýtu, který jej pojímá jako promluvu, akt řeči zasazený do kontextu ritu. Jako takový je nositelem smyslu a reference (říká něco o něčem). V základu pochopení mýtu je metaforický proces, který otevírá cestu symbolickému vyjadřování skutečnosti. Stejně jako u paraboly je i u mýtu základem spojení narativní formy a metaforického procesu. Řečené vytváří vnitřní pnutí (odtud opozita a zvraty mající charakter inverze), které umožňuje rozbití běžného sémantického značení. Imaginace zbavená pout doslovně řečeného vytváří navedena promluvou nové povýtce transcendentní sémantické znamenání. Tento akt odstupu a substituce je tedy aktem tvořivé imaginace, která v sobě spojuje schematizaci a heuristickou syntézu. Svět je pomocí ní alternativně popsán. Odkryty jsou hlubinné struktury reality, k níž jsme vztaženi jako smrtelníci, kteří se narodili do světa a pobývají na něm jen chvíli [Ricoeur 1971].

Praktické funkce mýtu

Ricoeur praktickou funkci mýtu spatřuje v tom, že mýtus stanovuje paradigmaty jednání, která konstituují ritus. Ten se tak stává příležitostí k opakovanému dramatickému spoluprožívání mýtu. Emocionální poloha posvátna [Otto 1917] ji spatřuje v ambivalentním pocitu strachu a lásky, s nímž se člověk obrací k *tremendum fascinum*, a je pochopitelná, jestliže si uvědomíme, že „člověk skrze vyprávění o původu vystupuje z času s dějinným směrem k času základnímu, a to jak aktem vyprávění, v němž se stává současníkem počátku, tak reaktivací smyslu vyprávění v rituálním úkonu“ [Ricoeur 1971].

Konstruktivistické pojetí mýtu

Mýtus jako příběh přerodu

V návaznosti na Eliadeho [1943], který mýtus chápe jako historii počátku, budeme mýtus obecněji považovat za příběh o přerodu, který zcluje nesmiřitelný protiklad mezi starým obtížně opouštěným řádem a řádem novým, který v průběhu přeměny musí být teprve konstituován. Mýtus je metodou porozumění přerodové anomii - neskutečnému mimořádnému -, jako skutečnosti směřující k novému řádu. Mimořádný přerod je děním v hmatatelném rozkladu a nejasném skladu, pro nějž je charakteristický chaos, vymknutost z pravidel hry a rizikovost vzbuzující krajní existenciální úzkost. Je časoprostorem, kde není jasné, co je realita a co fikce, kde odpovědi na úpěnlivé volání po pravdě, spravedlnosti anebo Boží milosti se ozývá často jenom mrtvolné ticho. Je krizí, koncem světa, kdy není možné navodit normální vztah mezi horizontem zkušenosti a očekávání [Ricoeur 1992]. Horizont zkušenosti nepřechází logicky v horizont očekávání, mezi nimi zeje průrva nemající hranice dole ani vpředu. Mýtus přetavuje horizont zkušenosti. Pomocí opozice je z materiálu starého řádu konstruována vize nového; vize úniku z amorfní masy dění do smysluplného pokračování světa.

Konstituce protikladů mýtem

Lévi-Strauss [1962] hledal, jak jsme se již zmínili, za mýtem-vyprávěním univerzální symbolické konstrukce, které vyjadřují abstraktní vztahy světa. Chápal je jako sémantickými opozicemi vytvořený kód, který dovoluje vykládat protiklady světa jako příroda -

kultura, život - smrt, muž - žena, obyčejný - neobyčejný život atd. Předkládané pojetí mýtu se o vývody Lévi-Strausse opírá, ale jeho nálezcům rozumí právě opačně. Mýtus je nástroj, který ani tak protiklady nevykládá, jako je konstituuje a vnáší do hry jako prvek konstrukce mimořádná, z něhož se „logicky“ rodí nový řád. Pro uskutečnění zázraku zrodu nového řádu, kterým se vize mění ve skutečnost, mobilizuje v mytické struktuře všechny ostatních protiklady, které tvoří samozřejmou výbavu pro porozumění světu.

Zkoušky jako nástroj proměny

At' už se při vstupní krizi jedná o „zvrát do štěstí nebo neštěstí“, vždy jsou jistoty minulého řádu ztraceny. Mohou ale být obnoveny - cestu nabízí mýtus -, když podstoupíme celý seriál transcendentních zkoušek. Obstojíme-li, pak teprve může dojít k novému zvratu do řádu. Celý tento přerod bývá dramaticky rámován službou hrdiny-zachránce, který proměnu iniciuje svým vstřícným vztahem k postiženým účastníkům a dobrovolně zvolenou obětí. Vykolejený běh událostí se úspěšným zvládnutím seriálu zkoušek normalizuje. Mýtus tak zároveň globální proměnu rozkládá do diskrétní posloupnosti událostí-mikrokrizí spojených s dílčí proměnou. Běh událostí se nevrací do původního stavu, protože zkoušky v módu pokus-omyl zároveň konstituují praktickou možnost nového řádu a zároveň k ní spějí.

Zkoušky jako nástroj zvládnání přerodových konfliktů

Každý existenciální přerod znamená pád do neznáma, který musí být vysvětlen (neuchopitelné tajemno je řádově nesnesitelnější než třeba sebeobviňující i velmi pomyslné vysvětlení). Vytváří konfliktní tužby (vrátit se zpět, ale také pokročit zázračně do nového světa), vyvolává agresivní pohnutky, únikové reakce, stigmatizuje, střídavě nabízí naději a uvrhává do beznaděje. Právě tyto přerodové pocity jsou v mytickém časoprostoru vsazeny do příběhů nových a nových zkoušek, které diskrétně posouvají perspektivu, zpřesňují kontury nového řádu a nakonec ze ztráty učiní transcendentní zisk. Podle Marris [1974] zvládnutí přerodu závisí na artikulaci konfliktních impulsů, kterým musí být dovoleno, aby samy sebe zvládly.

Diskrétní přesun ze starého do nového řádu jako jeho tvorba

Konfliktní opozice je strukturou, která vtiskává dynamický uchopitelný vztah nepřehledným situacím přerodu, je radikální výzvou k odvrhnutí staré výbavy znalostí a přesvědčení [Kabele 1993a]. V podobě dílčích střetů a krizí, které samy představují jakési malé „přerody“, poskytuje vždy nové a přesvědčivé evidence pro nutnost změny. Umožňuje přestavbu zvyku a zaceluje biografické průrvy postupným přesunem centra vlastního života směrem do nového světa. Mytické porozumění a rozvrhování přerodu, je-li dovršeno, vytváří díky malým krokům lineární (téměř „spojitý“, jak jej popisuje teorie katastrof [Thom 1992]) průchod mimořádnem z jednoho do druhého stavu stability. Přerod přitom ale zůstává bytostně otevřeným, jeho průběh je individuální a výsledek, tj. nový řád má charakter originálu. Lidé se při něm vzdávají starého řádu a nový naplňují dovednostmi, významem i zkušenostmi.

Od negativní k pozitivní fázi mýtu

Mýtus vytváří tedy klenbu spojující dva řádné světy před a po přerodu. Negativní fáze mýtu představuje transcendentní vysvětlení ztráty jako určitého selhání, které ovšem nabízí možnost opravy. Úspěch ve zkouškách v mytickém podání je podmíněn nejen obětí, ale také spoluprací hrdiny s transcendentním činitelem, která mu dovoluje zvítězit

ve střetu s nějakým transcendentním škůdcem. Pozitivní fáze mýtu ve formě odměny nastoluje znovu řád, který ale není návratem, ale spíše transcendentním pokračováním světa, je uskutečněním jeho „řádné“ a podivuhodné otevřenosti. Struktury mýtu lidem nabízejí narativní rámce, které využívají k mytickému porozumění a tvarování zkušenosti v průběhu zhroucení biografického a historického času. Jsou jejich ochranným přístřeškem i zdrojem obnovené naděje, umožňují jim znovu se ve světě zabydlet. Každá epizoda, dílčí neúspěch a ztráta může být do této klenby zasazena jako dílčí zlepšení nebo zhoršení, jako nová pobídka k podstoupení oběti, jejíž smysl je temný, nicméně apriori pozitivní. Mytické porozumění činí vyjednávání s „osudem“ i naděje vkládané do nových a nových začátků smysluplnými, obstarává energii dílčím pokusům uvést svět do řádu. V neposlední řadě formuje společenství podporující přerod. Mytické porozumění totiž vybízí k přijímání i nabízení pomoci, umožňuje a posvěcuje transcendentní spolu-utření.

Mýtus jako zdroj transcendentního porozumění

Dokonané zvládnutí přerodu je jeho individualizovanou realizací i sebeospravedlněním. Vytváří aposteriorní odstup, který z přerodu činí osvojenou zkušenost, k níž je možné se vztahovat jako k opěrnému bodu při překonávání nových krizí. Univerzalita popsaného mytického zvládnutí přerodu není tedy dána tím, že by nabízela vysvětlení, co se děje (poskytovala univerzální diagnózu, jinou než že se lidé ocitají v mimořádné situaci s podstatně vyšším stupněm neurčitosti a rizik), a všelék, jak čelit krizi, pouze nabízí struktury transcendentního porozumění, které nás motivují projít bludištěm anomie a posléze uznat určitý dosažený stav jako obnovení řádu. Mýtus dává tvar časoprostoru mimořádná, do něhož je možné všechny epizody zahrnout a zhodnotit jejich příspěvek k žádoucí a povýtce ideální proměně. Vytváří rámec transcendentní naděje pro odvracení světské beznaděje. Stanovuje podobnost tak nepodobných věcí jako je smrt, revoluce, výhra miliónu a svatba, které představují dílčí zhroucení sociálně konstruovaných a zabydlených světů. Mytické porozumění si každý osvojuje a v mýtu se zabydluje v raném dětství, když propadá kouzlu čarodějných pohádek.

Mýty ekonomické transformace

Záhada „budování“ kapitalismu a její řešení

Trh se dal komunistickou zvlí snadno zničit, ale nikdo donedávna neuměl poradit, jak v krátkém čase obnovit v lidech sumu přesvědčení, institucionálních sítí, psaných i nepsaných pravidel hry, která se v historii tržních ekonomik tvořila stovky let. Po třech a půl letech transformace, kdy jsme se dostali zřejmě za bod možného návratu do starého režimu, lze ale řešení této ekonomické záhady vtěsnat do jedné věty: je třeba zavést restriktivní rozpočtovou politiku, liberalizovat ceny, devalvovat měnu a především privatizovat státní majetek. Musí se postupovat právě opačně než při budování socialismu, kde se začalo znárodněním, zmrazily se ceny, uměle revalvovaná měna se stala nekonvertibilní a zahájila se praxe rozsáhle rozpočtově zprostředkované redistribuce zdrojů.

Obnova ekonomické subjektivity

Došlo ovšem také k zásadní změně postavení vlády a centrálních institucí ve vztahu k hospodářství. I to však je možné ale popisovat v koncepční úrovni jako pravý opak socialistického plánování. Socialistické poskytování příslibu jistot právně nesamostatným ekonomickým subjektům výměnou za jejich dodržování směrníc plánu určujících dodavatelsko-odběratelské vztahy bylo nahrazeno vytvářením a udržováním podnětného

a postupně i právně určitého prostředí pro ekonomickou podnikavost. Vláda a centrální instituce převzaly na sebe úkol přenést hospodářské pravomoci, ale i odpovědnost za neúspěch, na svobodné ekonomické subjekty včetně občanů.

Spontánní a legální privatizace

Faktický přenos odpovědnosti za fungování podniků na jejich managenty se uskutečnil zrušením podnikových komunistických organizací a razantním snižováním dotací. Současně se ovšem také otevřel prostor pro nekontrolovanou spontánní privatizaci ve velkém, kterou dříve vylučovalo právě znárodňovací zákonodárství. Po dobu právního vakua a anomie byla tato spontánní privatizace držena v mezích jenom setrvačností, křehkou lidskou zdrženlivostí, tiskem věčným za každou aféru a především závisť a místní bdělostí vůči nečestným praktikám živenou rozhořčením namířeným proti dřívější nomenklatuře. Až téměř s ročním odstupem byla odstartována legální privatizace, která přinesla také i první přibližné soupisy státního majetku.

Vitalita trhu

Proč se „zázračně“ nikdy nenaplnily černé obavy z ekonomické krize a sociálních nepokojů, které předpovídali profesionální prognostikové Komárek a Zeman? Trh je odpovědí na tuto záhadu transformace. V politickém a právním rámování učiněném důvěryhodným pomocí mýtu vykazuje trh totiž neuvěřitelnou vitalitu, která doslova smrskává čas. Došlo k urychlené ekonomické sukcesi započaté bleskurychlým spuštěním pouličního obchodu v nedostatkové ekonomice socialismu a končící dnes již startujícím kapitálovým trhem. Zpočátku se podnikalo v laciném, málo kontrolovaném a nevyklajmovaném světě s velkými riziky i zisky. Dobré rámování projektem ekonomické transformace nabídlo od samotného začátku volbu mezi krátkodobými a dlouhodobými velkorysejšími strategiemi a tím urychlilo ekonomickou sukcesi. Vláda naštěstí svou intervenční zdrženlivostí nepřipustila stav, kdy by z těchto podnikatelských her byly apriori vyloučeny některé sociální skupiny. Když nemohla zaručit rovnost startovních podmínek, alespoň si uvědomila, že jakákoliv její snaha odstraňovat tuto „nespravedlnost“ by vytvořila příležitost pro určité skupiny získat kontrolu nad privatizací, spoutat prostor podnikání a zhodnotit svůj monopol.

Budování institucionálního rámce transformace

Teprve když se prostor podnikání, ekonomických i politických aktivit zahušťoval a ekonomická suknese již postoupila dál, bylo možné i nutné uvádět do hry stále jasnější pravidla hry, aby se předcházelo divokým konfliktům a pokusům místně je řešit mocensky na bázi byrokratických struktur anebo mafie. Nesnadná úloha „budování“ právního a institucionálního rámce byla ostatně společná oběma přerodům, socialistickému i kapitalistickému. Má svou formální, zákonnou a neformální (dle Mertlíka [1993] nominální a reálnou) stránku. Ani v případě socialismu se nepodařilo formální institucionální, tj. primárně právní a správní rámec vytvořit v čase kratším než pět let. Skutečně završen byl teprve vydáním nové ústavy z roku 1960. Čtyři roky po listopadu 1989 se Česká republika ocitá ve stavu, kdy nejdelikátnější část přerodu, v níž se formuje krunýř právního řádu a systém státních institucí, je dokončena. Přesto ale máme v jistém smyslu institucionální proměnu ještě „před sebou“.

Spontánní institucionalizace v přerodové anomii

Problém institucionalizace je spojen s tím, že lidé jsou postaveni v rámci sociálního dění před nějakou problémovou situací. Musí rozpoznat o jako „hru“ se tu jedná, hledat další informace, pátrat ve své zásobě zkušeností po precedencích a jejich rozhodnutí i jednání se musí uskutečnit v reálném čase. Podobají se Lévi-Straussovi [1960] kutilovi, který musí zvládnout velký počet rozličných úkolů. „Na rozdíl od inženýra si neurčuje při každém z nich jako první cíl stanovit a získat suroviny a nástroje uzpůsobené speciálně k danému záměru, jeho instrumentální svět je uzavřený, a pravidlem jeho hry je vystačit s tím, co má doma, tj. se souborem nástrojů a materiálů (dodejme i návodů a dovedností, aut.) v kterémkoliv okamžiku ohraničeném.“ Rozhoduje se pro nějaké jednání často až po překonání anticipační úzkosti z neznámých rizik a nejprve zpravidla situaci jen normalizuje. K pravému experimentu, který přesahuje rámec jeho stávající zkušenosti, se lidé odhodlávají zpravidla obtížně. Je-li pokus skutečně úspěšný, v zásadě opakují už jednou ozkoušené jednání. Kutilsky řešená, výhody starého i nového zřízení využívající, spontánně se rodící institucionální praxe jištěná sítí známosti tedy podstatně předbíhá v přerodu budování formálních institucionálních rámců a přirozeně se posléze brání jejich zavádění využívající je jen jako fasád.

„Prázdný krunýř“ práva a přerodových formálních institucí

Mertlik [1993] popisuje fungování nových institucí jako existenci „prázdných krunýřů - empty shells“. Instituce-úřady (různé typy bank, berní a kontrolní úřady atd.) se budovaly na „zelené louce“ podle západních vzorů. Na oko připomínají kopírované západoevropské instituce, ale jejich vnitřní fungování je principiálně odlišné, často působí nad rozsah svých kompetencí a rozehrávají své hry na politické scéně. Přerodová anomie je sice těmito „institucionálními kulisami“ vytlačována do zákulisí, ale projevuje se skrytě jako „systemické vakuum“ [Mertlik 1993, Jessop, Hausner, Nielsen 1991]. Spontánně se utvářející a přirozenému respektu se těšící neformální institucionální struktury a pravidla hry jsou médiem, které umožňuje prosazování právních koncepcí zabudovaných do formální struktur a pravidel hry. Lastury zákonů a nově utvořených institucionálních struktur tedy tvoří jen nutnou, nikoli postačující podmínku pro vládu a uplatnění práva. V zásadě ale nejde jen o to živé tělo spontánních často konfliktních forem institucionalizace napasovat do hotového právního krunýře, ale spíše je třeba obě složky postupně přizpůsobit tak, aby právní krunýř nebyl pouhou fasádou. Transformace je takto přísně vzata úkolem nejméně pro jednu generaci [Mertlik 1993].

Mýty a výměna krunýřů

Složité manévry opouštění a vybudování právních a institucionálních „krunýřů“ může být zpětně nedoceněn. Je ale vůbec nejriskantnějším a také nejdůležitějším obdobím přerodu, které rozsáhle předurčuje další vývoj společnosti. Představuje velkou kolektivní intelektuální i ekonomickou investici, která musí být velmi složitá a s rozmyslem vyjednána, navíc ještě také podpořena blahodárnou vizí. Předpokládá obrát politického, právního a ekonomického smýšlení a strategii jednání podstatné části společnosti o 180 stupňů¹ [Kabele 1993a], který je proveditelný, jen když je spojen s oběťmi a skýtá proto

¹) Ve výzkumech Institutu pro výzkum veřejného mínění uskutečněných v květnu a prosinci 1989 a lednu 1990 stále zhruba 70 % obyvatel nesouhlasilo s tím, aby velké výrobní prostředky byly vráceny do soukromého vlastnictví, pro bylo stále jen asi 20 %. Zvrat musel nastat až 30

také transcendentní naději. Tržní strategie se staly i ve sféře spontánního jednání v době přerodové anomie hybnou silou transformace, protože byly zasazeny do univerza mýtů, které věrohodně vytvořily a v podobě dramatické cesty plné zkoušek překlenuly protiklad socialismu a kapitalismu, plánování a trhu. O trhu zde ale neuvažujeme jako o ekonomickém pojmu. Nemáme na mysli ani jeho ideální typ z ekonomické teorie, ani nějaké jeho empirické stavy. Trh je zde aktantem mýtu, Greimasův pomocník hrdiny, který má svého rivala ve starých strukturách a mafiích. Veškerá dynamika sociálních problémů byla a dodnes stále je převáděna na logiku jejích opakovaných dramatických utkání, která nás až do nedávna osudově přitahovala den co den k obrazovkám televizních zpráv a učinila z Klause a Ježka zbožňované i nenáviděné symboly ekonomické transformace.

Mýtus návratu do Evropy a utahování opasků

Klíčovou roli v přerodu do kapitalismu zde sehrály dva mýty: o cestě do Evropy a o utahování opasků v rámci radikální transformace (v odborné terminologii o sociálních nákladech či průchodnosti ekonomické transformace). V prvním případě se dostaly do radikální opozice demokratický kapitalismus západních států s kácejícím se reálným socialismem východoevropských zemí. Druhý povýtce ekonomický mýtus postavil do nesmířitelného nicméně překonatelného protikladu plánování a trh. Jeho přirozenými doplňky či variantami se staly mýtus o škodlivosti třetí cesty (jedná se o rub mýtu o utahování opasků, neboť tvoří stejné opozitum plánování versus trh a současně demaskuje ošidnost volby krátkodobých zisků) a selfmademanovi (stavící proti sobě ušlápnutého státního zaměstnance a svobodného podnikatele).

Přeznamenání „kapitalismu“

Hovoříme-li tu o přerodu do kapitalismu, nejedná se o normativismus, jak jsem byl kritizován Illnerem a Machoninem v diskusi na Sjezdu českých sociologů. Boj o tento v socialismu démonizovaný pojem, který dodnes v leckom budí tichou hrůzu, vedl až k opačnému extrému, k jakémusi zbožštění trhu. Ne náhodou se proto ujalo u kritiků ekonomické transformace posměšné označení „reálný kapitalismus“ pro dravou tržní proměnu. Vraťme se ale do druhé poloviny roku 1990, kdy se kapitalismus prosadil v parlamentu projednanými zákony podmiňující radikální ekonomickou transformaci. Právě politické diskuse kolem „privatizačních“ zákonů přivodily rozpad Občanského fóra, umožnily s konečnou platností prosadit se politickým stranám oproti hnutím a vtiskly politické scéně pravo-levou dimenzi.

České šťastné okolnosti

K poměrnému úspěchu přispěly i ryze české šťastné okolnosti. Kladnou roli sehrála naše státotvornost projevující se loajalitou vůči vládám (stejně Rakouska-Uherska, první republiky, protektorátu, komunistického režimu i polistopadovým vládám), tradiční celková vysoká vzdělanost, kterou nezdolal ani socialismus, plánováním svérázně vycvičená

v průběhu roku 1990. Nabízená teorie také vysvětluje záhadu, proč lidé politicky podporovali pravicové strany, přestože výzkumy veřejného mínění trvale v detailních otázkách zjišťovaly převahu v podstatě levicových orientací. Na politických programech stran koalice je oslovoval příběh a v něm obsažená vize víc než jednotlivé konkrétní kroky připravující je o konkrétní sociální jistoty [Kabele 1993, Večerník 1993, Krivý 1993]. Jediné prostředí mýtu je přimělo dávat přednost dlouhodobým vizím před lákadly krátkodobých jistot.

schopnost improvizace a i silná rezidua podnikavosti velmi šťastně probuzená restitu-cemi. Česko-slovenské dilema vytěsňovalo ekonomické obavy do sféry stínu, a když bylo zvládnuto, hospodářskou proměnu spíše podpořilo. Kromě posledního tvrzení všechna ostatní mohou být doložena výsledky výzkumů veřejného mínění. Šťastné i nešťastné okolnosti (morální devastace, rejdy StB, zhroutený východoevropský trh nebo závislost na ropě) působily ale také hlavně skrze svou funkci v mýtech. České šťastné okolnosti se tak mohly stát „nešťastnými“ pro Slováky a podstatně přispěly k tomu, že zde ekonomické mýty nemohly být osvojeny ve srovnatelné síle a jasnosti jako v České republice.²

Antimýty

Proti uvažovaným ekonomickým mýtům postavila opozice politický antimýtus o zradě revoluce, který základní opozici budoval na polaritě stavící naděje a ideály revoluce proti údajnému selhání a mocenské zvlůli nových elit. Ve Slovenské republice se dobře ujal. O výsledků voleb zde nakonec také významně rozhodoval politický mýtus o dospívání národa, stavící suverénní národní stát do protikladu k nedovyvinutosti a nesuverénnosti rodících se národů v područí těch silnějších národů. Právě srovnání české a slovenské společnosti je pro posouzení role mýtu přínosné, protože obě společnosti sdílely zhruba stejný postup budování právních a institucionálních rámců transformace. Zatímco v české společnosti střet nosných mýtů a antimýtů nutil i levicové strany k deklarování tržních strategií a neumožňoval volební uplatnění moralizujících stran středu zamlžené nabízejících výhody starého i nového řádu, na Slovensku je tomu právě naopak. Trium-fují zde strany typicky tribálního charakteru (slibující zachování neslučitelných výhod obou režimů [Marris 1986] a nový formální institucionální rámec je tu pocitován jako importovaný.

Mýty, právo, politika a ekonomie

Problém ekonomické transformace, která směřuje k obnově demokratického kapitalismu v českých zemích, je dle našeho výkladu problém spíše politický a právní než ekonomický. Ani politika, ani právo nemohou asi plně vysvětlit zevnitř svou účinnou podmíněnost mytickými rámci, z nichž některé byly přijaty a jiné odmítnuty. Mýty samy jsou totiž spojeny s tajemstvím. Nemohou být vynalezeny, ale spíše musí být objeveny. Jejich působení je hlavním důvodem, proč „nelze vládnout (natož pak transformovat společnost, aut.) proti veřejnému mínění [Ortega y Gasset, 1993]“.

JIŘÍ KABELE *pracuje jako vedoucí katedry sociologie na Fakultě sociální věd Univerzity Kar-lovy. Zabývá se teoriemi sociálního konstruktivismu a v současnosti dokončuje knihu o přerodech, která se pokouší podat teorii jednání jednotlivců, skupin a společností v mezích situací a v zásadních proměnách. Dále se zabývá biografickou a klinickou sociologií. Spolu s Josefem Kandertem, Lubošem Mlčochem a studenty FSV UK připravuje seminář „Konstruktivismus a řád“.*

²) Tuto hypotézu nepřímo podporují empirická zjištění Krivého [1993], který prokazuje u slovenské společnosti spojitost mezi větší vnitřní inkongurencí postojů a menší důvěrou v ekonomickou i společenskou transformaci.

Literatura

- Berger, P., T. Luckmann 1966. *The Social Construction of Reality*. New York: Doubleday.
- Eliade, M. 1943. *Le Mythe de l'éternel retour*. Paris.
- Greimas, A. J. 1966. *Sémantique structurale. Recherche de methode*. Paris.
- Kabele, J. 1989. „Konstruování sociální reality a životopisné vyprávění.“ Pp. 3-23 in *Výzkum rodiny IV., Bulletin VÚSRP*. Praha: Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce.
- Kabele, J. 1992. „Československo na cestě od kapitalismu ke kapitalismu.“ *Sociologický časopis* 28: 4-21.
- Kabele, J. 1993a. „Východoevropské převlékání kabátů.“ *S-obzor* 2, No. 1: 3-7.
- Kabele, J. 1993b. „The Dynamics of Social Problems and Czechoslovak Transition.“ *Social Research* 60: 763-786.
- Kabele, J. 1993b. „Režim a drama.“ *S-obzor* 2, No. 4.
- Krivý, V. 1993. „Slovenská a česká definícia situácie.“ *Sociologický časopis* 29: 73-88.
- Lévi-Strauss, C. 1950. „The Structural Study of Myth.“ *Journal of American Folklore* 68: 428-444.
- Lévi-Strauss, C. 1958. „The Structural Study of Myth.“ Pp. 50-66 in *Mythological Symposium*. Bloomington.
- Lévi-Strauss, C. 1962. *Myšlení přírodních národů*. Praha: Československý spisovatel.
- Lévi-Strauss, C. 1960. „Four Winnebago Myths.“ Pp. 351-361 in *Culture in History*, ed. by S. Diamond. New York: History. Essays on Honor of P. Radin.
- Mertlík, P. 1993. „Institutional Change: Some Czech Lessons.“ EAEPE 1993 Conference „The Economy of the Future: Ecology, Technology, Institutions.“ Palace of Congress, Barcelona, Catalonia, Spain, 29 - 30 October.
- MLčoch, L. 1983. *Analýza procesu plánování v podnikové sféře*. Praha: Ústav pro ekonomiku a řízení vědeckotechnických informací (rukopis).
- MLčoch, L. 1993. „The Ethical Dimension of the Reestablishment of Private Property in the Czech Republic.“ Roma, Pontificio Instituto Orientale, „Market Economy and the Spiritual-Cultura Consequences in Formerly Communist Countries,“ Roma, October.
- Neubauer, Z. 1991. „Mythus.“ Pp. 41-68 in *Člověk a náboženství*. Praha: Křesťanská akademie.
- Ortega y Gasset, J. 1993. *Vzpouza davů*. Praha: Naše vojsko.
- Otto, R. 1917. *Das Heilige*.
- Propp, V. 1969. *Morfologija skazki*. Moskva.
- Ricoeur, P. 1971. „Mythe - L'interprétation philosophique.“ Pp. 530-537 in *Encyclopaedia Universalis*, vol. II. Paris.
- Ricoeur, P. 1986a. *Time and Narrative (Vol. 2)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ricoeur, P. 1992. „Je krize jevem moderním?“ Pp. 29-46 in *Pojem „Krize“ v dnešním myšlení*. Filozofický ústav ČSAV.
- Samuelson, A., D. Nordhaus 1991. *Ekonomie*. Praha: Svoboda.
- Sperber, D. 1985. *On Anthropological Knowledge*. Cambridge University Press.
- Thom, R. 1992. „Krize a katastrofa.“ Pp. 23-29 in *Pojem „Krize“ v dnešním myšlení*. Filozofický ústav ČSAV.
- Večerník, J. 1993. „Utváření nové sociální regulace v České republice.“ *Sociologický časopis* 29: 181-203.

Summary

The new constructivist conception of myth is introduced as the reinterpretation of structuralistic (Propp, Lévi-Strauss, Greimas) and hermeneutic (Ricoeur) theories. The human order is not only a regime of regularities but also a niche of social dramas and narratives able to absorb extreme or emerging situations, crises and collapses. Myth is conceived as a universal method of coping with transitions, i.e. the method of dismantling the old regime and building the new one. The vision of a new human order built upon oppositions to the old one and attainable after a series of trials is the main component of the myth. But myth is not only the antithesis of reality. For people who must share relatively certain visions of human order not to lose hope it represents the self-evidently inhabited universe. It enables people, during an extraordinary time of transition, to negotiate and build a new formal structure of rules and basic institutions and impose it on the spontaneous and rather chaotic social relationships and human transactions emerging during an abnormal transitional state of affairs. Within this mythical universe, or under its umbrella, people are able to cope with transitional anomie and accept the challenge of the fundamental openness of the stream of social events. Transitional success is determined by collaboration with the helper who draws upon the „miraculous“ to gather sufficient strength to defeat evil-doers. The negative phase of the myth explains the losses caused by the fall into misfortune as a reversible failure. Step by step the positive phases of the myth restore a new human order through a series of micro crisis and little changes, and so bridges the historical gap created by the collapse of the old regime.

The role of myth during transitions is illustrated by the economic myths of *The Return to Europe*, *The Tightening of Belts*, *The Temptations of the Third Way* and *The Successful Self-made Man*. In the Czech Republic these myths create a supportive climate for the realization of an economic transformation based on price liberalization, the devaluation of the national currency, restrictive monetary policy and sweeping privatization. In the myth of *The Return to Europe* the disintegrating and rigid socialism is put in radical opposition to democratic capitalism; the role of helper is played by the market and evil-doers are the „old structures“, i. e. the flexible social networks and clienteles of the old regime accused of misusing democracy and privatization. The government and the parliament interfere in this „fight between good and the evil“ by building a structure of democratic and pro-market laws and new democratic institutions to encapsulate all these spontaneous social processes formed by the behavior of new, independent and powerful actors. The authority of governmental and parliamentary interventions, necessary for survival during the period of „empty structures“ when the formal and the informal in social processes only converge step by step, cannot be based solely on their mythical role. On the contrary, an incongruent and nebulous mythical universe without a fixed frame of clear oppositions renders this process of mutually adaptive convergence impossible.